

**TARİXŞÜNASLIQ.
Etnoqrafiya**

UOT 94 (479.24)

Aydın Məmmədov
tarix üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
BDU-nun Mənbəşünaslıq, tarixşünaslıq və metodika kafedrası
aydin.mmmmdov.67@mail.ru

**AZƏRBAYCAN XALQININ QƏDİM AİLƏ İNSTİTUTU MİLLİ
ADƏT VƏ İNANCLAR SİSTEMİNDƏ**

Açar sözlər: *demografik baxışlar, Azərbaycan ənənələri, Azərbaycan xalq adətləri, qədim inanclar, xalq bayramları, Azərbaycan həyatı*

Ключевые слова: *демографические взгляды, азербайджанские традиции, обычаи азербайджанского народа, древние верование, простонародные праздники, азербайджанский быт*

Keywords: *a demographical views, Azerbaijan traditions, customs of the Azerbaijan people, ancient beliefs, folk holidays, Azerbaijan life.*

Azərbaycan xalqının qədim inanclarında artımla, doğumla bağlı bir çox dəyərli və maraqlı məlumatlara rast gəlmək mümkündür. Əcdadlarımızın ailə canlılığı, uşaqlara hədsiz sevgisi və qayğısı inanclarımızda son dərəcə geniş əks olunub. Əski dövrlərdə ulularımız ocaga, evə gələn gəlini, onun dünyaya gətirəcəyi övladlarını şərxüvvələrdən, bəd ruhlardan, xəstəliklərdən və nəzərdən qorumaq üçün bir çox tədbirlərə əl atıblar.

Azərbaycan ailəsində üzü qədimlərdən ta bu günə qədər hamilə qadınların yemək-içməyinə, istirahətinə həmişə xüsusi qayğı ilə yanaşılıb, yeni doğulan hər bir körpəyə təzəcə yaranmış ailənin təməlini möhkəmlədən uca Allahın ən böyük tövhəsi kimi baxılıb.

Məhz buna görə də qədim əcdadlarımız gələcək övladlarının qayğısına qalaraq hamilə qadınları bədxah ruhların mənfi təsirlərindən qorumaq üçün bir sıra ayinlər keçirər, tədbirlər tökərdilər. Məsəl üçün, hamilə qadınların yorğan-döşəklərini, baş örtüklərini qırmızı parçadan hazırlayar, yastıqlarının altına metal əşyalar-bıçaq, qayçı qoyar, başları üzərində narahat yuxular görərkən iblisi, Albastını qovmaq üçün metal əşyaları bir-birinə döyəcləyərək səslər çıxarar, hətta son dövrlərdə tüfənglərdən atəş belə açardılar. Bu tədbirləri həyata keçirən insanlar iblisi və ya Albastını qorxutduqlarını, hamilə qadından yaxud təzə doğulan körpədən uzaqlaşdırdıqlarını zənn edərdilər.

“Azərbaycan mifoloji mətnləri” adlı kitabda deyilir: “Zahını tək qoymazlar, yoxsa hal anası gəlib onun ciyərini, ürəyini çıxarıb aparar.” Yaxud: “Hal nənəsi soğanla şişdən qorxur. Ona görə də zahının başı altında soğan, yanında şiş qoyardılar. Həm də zahının dörd tərəfindən cızıq çəkərdilər ki, hal nənəsi zahıya yaxın düşməsin.” (2.146-147)

Hal anasının, yaxud nənəsinin adı vətənimizin bəzi ölkələrində Albastı kimi də çağırılır: “Azərbaycanlılar arasında bu, Al arvadı, hal arvadı, Al anası, hal anası, Al qarısı adları ilə tanınır”...

Ayrı-ayrı türkdilli xalqlarda bu mifik varlıq Albis, Almis, Albas, Albus, Albassı və başqa adlar daşısa da, elm aləmində daha çox Albastı adı ilə məşhurlaşmış. Albastıya əfqanlar Mədəri al, taciklər Almasti, gürcülər Ali, talışlar Ala jen, bir sıra slavyandilli xalqları Ala, ləzgilər Alpab, inquş və çeçenlər Almazı, monqoldilli xalqlar Almas, tatlar Ol və s. deyirlər. (1.73)

Bir sıra tədqiqatçılar haqlı olaraq Albastının vaxtı ikən doğumun, artımın qoruyucusu olduğunu, onun adındakı “al” sözünün isə birbaşa xeyirxah al ruhla bağlılığını düşünürlər.

Al ruhuna ulu əcdadlarımız od, atəş tanrısı kimi sitayiş etmiş, ona Günəşin bəlgəsi, simvolu, obrazı, təzahür formalarından biri kimi son dərəcə böyük ehtiramla yanaşmışlar. (11.164; 13.200-209)

Bir zamanlar qədim əcdadlarımız Al arvadını – Albastını keçi şəklində təsvir etmişlər. Keçi isə yazın, bununla əlaqədar torpağın və təbiətin oyanışının, artımın, törəmənin simvoludur. (5.327-331; 6.270 -275)

Görünür ictimai inkişafın ayrı-ayrı mərhələlərində Al ruha yanaşmada tədricən fərqli münasibət formalaşmış, o, hami, qoruyucu ruhdan bədxah ruha çevrilmişdir.

İbtidai insanlar Albastını sarı rəngli gənc qız kimi təsvir etmişlər. Nəzərə alsaq ki, sarı rəng Günəşin, alovun rəngi, gənclik isə baharın, artımın nişanəsi, bəlgəsidir, onda həqiqətən də bu ruhun bir vaxtlar doğumun və artımın himayəçisi olduğunu hesab edə bilərik. Digər tərəfdən uşaqların və hamilə qadınların himayəçisi olan Humay ilahəsi inanclara görə qayalıqlarda yaşayırmış: “Deyirlər, Humay adlı bir qadın varmış, uşağı olmurmuş. Niyyət eləyib gedir, başını bir qayanın üstünə qoyub yatır. Ondan sonra uşağa qalır. O vaxtdan o qayaya Humay qayası deyirlər. Camaat ora ziyarətə gedir.” (3.221-222)

İnsanlar Humayın yaşadığı qayalığa, daşlara uşaqlarına şəfa verən qüvvə kimi də tapınmış və ya tapınırlar: “Humay qayasının altında bir daş var – deşikdi. Özüm görmüşəm. Şuşa arvad nəvəsini gətirib o deşikdən keçirdi ki, uşağın sümüyü bərkisin, tez yerisin.” (3.222)

N.Rzayev də Albastıdan danışarkən: “Guya bu qız qayalıqlarda, xarabazarlıqlarda və çay kənarlarında məskən salarmış...Çox güman ki, bu qadın cinsli bədxah ruhun mənşəyi daş dövrü ilə mədəşahlıq – ana nəslə dövrü ilə əlaqədardır. Belə ki, o dövrdə qəbilələrə başçılıq edən cəsarətli, bacarıqlı və ağıllı qadınlar öz qəbilələri üçün nə qədər xeyirxah hesab edilirdisə, yad qəbilələrin nəzərində bir o qədər bədxah, qorxunc və təhlükəli bir şəxsiyyət sayılırdı. Bu, daima qəbilələr arasında gedən şiddətli ölüm-dirim mübarizəsinin qəbilə üzvlərinin şüurunda yaratdığı qorxulu fikirlərin nəticəsi idi.” (8.24)

N. Rzayev haqlı olaraq belə hesab edir ki, matriarxatın patriarxatla əvəz olunduğu tunc dövründə Albastı qədim türk tayfaları tərəfindən artıq qadın deyil, kişi şəklində, surətində təsvir olunmuş və “İblis”, “Albis” – deyə adlandırılmışdır... Qədim Azərbaycan əfsanələrinə görə iblis həmişə hamilə qadınları izlər, onları boğar

və ciyərlərini çıxararmış. Odur ki, belə əfsanələr ruhunda tərbiyə görmüş qadınlar hamilə vaxtı dəhşətli qorxular içində iblisin gəlişini gözlərdi. (8.24)

Tarixən azərbaycanlılar oğlan uşağını daha çox sevir, onu ailə ocağının, ata nəslinin davamçısı kimi daima əzizlərdilər.

Qədim inanclarımıza görə bəd ruhlara aid olan Şeşə qız yox, məhz oğlan uşaqlarına daha çox xətər yetirmiş. Qədim inanclara görə Şeşə qeybdən gələn və ancaq gecələr uçan, quş cildində olan şər ruhdur. Əgər, Şeşə qırxı hələ tamamlanmamış uşağın üstündən uçarsa, həmin uşaq əvvəlcə qaralar, sonra boğulub ölmüş. “ona görə də oğlan uşağını altı aylığına qədər gözləmək lazımdır” – deyə, söylərdilər əcdadlarımız.

Qədim dövrlərdən xalqımızın mifik təfəkküründə özünə yer tapan Şeşə obrazı əsrlər boyu körpə övladı olan insanları narahat etmiş, onları öz övladlarının təhlükəsizliyini təmin etmək üçün bir sıra tədbirləri həyata keçirməyə vadar etmişdir.

İnsanlar inanırdılar ki, “Gərək Şeşəni tutan kimi öldürəsən. Əgər öldürsən sən olursan Şeşə anası. Ondan sonra hansı uşağı şeşə vursa, gedib əlini çəkirsən uşağın boğazına, sağalır.(2.145)

Bir çox türkdilli xalqlarda, o cümlədən qədim azərbaycanlılarda doğumu, nəsil artımını himayə edən ilahə Öləngə də inam olmuşdur. Öləng ilahəsi insanın həyat və yaşayış tərz, məişəti, ətraf-almə və təbiətə münasibəti ilə bağlı bir çox məqamları özündə geniş şəkildə əks etdirmişdir. Əsasən, yazın gəlişi havaların isinməsi, suyun və torpağın oyanması ilə bağlı keçirilən ayinlərdə tez-tez xatırlanan Öləng toy, evlənmək ilahəsi kimi də yaddaşlara hopmuşdur. Təsadüfi deyildir ki, türk dillərində Öləng həm də su, nəm olan çəmənlik, yaşıl yer anlamını da ehtiva edir, yaxud bildirir.

Belə ki, xalqımızın ən qədim inanclarına görə canlı olan hər nə varsa, artmalı, çoxalmalı, ağac kimi kök salmalı, onun budaqları kimi şaxələnməlidir. Təsadüfi deyildir ki, xalqımızın: “ Səni görüm ağac kimi min budaq olasan” – deyə, alqışı vardır. Bu alqışda qədim inanclarımızdan olan həyat ağacına tapınma öz əksini tapmışdır. Bir çox türkdilli xalqlarda, o cümlədən digər xalqlarda doğum, məhsuldarlıq ilahəsi ağacla, çox vaxt isə barlı ağacla eyniləşdirilir, yaxud qoşa təsvir edilir.

Məsələn, Uruk şumer şəhər-dövlətindən tapılmış möhürlərdən birində doğum və məhsuldarlıq ilahəsi İnanna əlində həyat ağacı tutmuş vəziyyətdə təsvir edilmişdir. Deməli, ən qədim dövrlərdən üzü bəri, insanlar barlı ağacları artıb-törəmə, çoxalma, nəsilvermə kimi demoqrafik proseslərlə bağlı, sıx əlaqəli bir şəkildə təsəvvür etmişlər. Ağacların çiçək açması, bara, bəhərə düşməsi yaz fəslinə düşdüyünə görə əski insanlar yazı insan ömrünün gəncliyi, evlənərək artıb-törəməsi, nəsilverməsi dövrü ilə eyniləşdirmişlər.

Elə bu səbəbdən də doğum, məhsuldarlıq ilahələri həmişə su, torpaqla, daha doğrusu, suyun, torpağın oyanışı ilə də əlaqələndirmişlər.

Qədim atropatenalılarda doğum, məhsuldarlıq ilahəsi Anahiti də adətən, ağacla təsvir etmişlər. Məhsuldarlıq, doğum ilahəsi olan Anahit insanların təfəkküründə sonralar sevgi, məhəbbət ilahəsi kimi çıxış etmişdir.

Ağacın doğumla, artımla bağlı olmasını, bəzəndə, hətta insanların anası kimi də təsvir və təsəvvür edilməsini Dədə Qorqud eposunda da görmək olar. Belə ki,

Basat Təpəgözlə vuruşarkən Təpəgöz ondan mənsubiyyətini, hansı qövmdən olduğunu soruşarkən Basat deyir:

Anam adın sorar olsan, Qaba ağac

Atam adın deyirsən, Qağan Aslan

Mənim adım sorursansa, Aruz oğlu Basat.

Gətirilən nümunədən bəlli olur ki, Basatın anası Qaba ağac – yəni, əslində, irəlidə xatırlanan Dünya ağacı, atası isə aslandır.(12.82)

Qeyd etmək yerinə düşər ki, aslan qədim türkdilli xalqlarda günəşin rəmzidir.

M.Matye qeyd edir ki, bir çox qədim mifoloji inanclar sistemində kəhkəşanın, kainatın yaranması ağacla əlaqələndirilir. Belə inancların birinə görə bir vaxtlar zülmətdə olan Günəşin övladı hündür bir yüksəkliyin üzərində ucalan lotosun-şangülün ləçəklərində əmələ gəlmişdir. Şmunu şəhərinin yaxınlığındakı yüksəklikdə - təpədə bitmiş şanagül beləcə gənc Günəş ilahəsinə can vermişdir. Onun ləçəkləri arasında müqəddəs uşağın əyləşdiyi şanagül çiçəyinin təsvirinə isə Roma dövrünə qədərki, əsatirlərdə təsadüf olunur.(14.15-16)

Bu nümunədə də bitki və günəşin “müqəddəs uşaq”ın valideynləri rolunda “çıxış etməsi” əslində, insanların artım və məskunlaşmanı yalnız təbii əlverişli amillərlə əlaqələndirdiyini bir daha sübut edir. Yəni, ən qədim dövrlərdən üzübəri ulu əcdadlarımız yer üzündə normal yaşamaq, artıb-törəmək, nəsil vermək üçün odun-Günəşin, havanın, suyun, torpağın mühüm komponentlər olduğunu dərk edir, bu amillərdən hər hansı birinin olmamasını həyatın sonu kimi dəyərləndirirdilər. Yer üzündə həyatın, artımın simvolu olan həyat ağacına isə bu dörd müqəddəs elementin vəhdəti kimi baxırdılar:” Qədim Azərbaycanda Həyat ağacı xalqımızın ən nəcib, ən yüksək ideallarının timsalı kimi, ölməzlik və daimi həyatın nişanı kimi tanınmışdır. Həyat ağacı təsvirinin günəş simvolu ilə əlaqəsi ənənəvi olaraq nəsilədən-nəslə keçmiş, XIX əsrdə yaradılmış abidələrdə də özünü göstərmişdir.” (8.54-55)

Azərbaycanın bir çox yerlərində indiyədək uşaq-doğum pirləri kimi ziyarət edilən ağac pirləri qalmaqdadır. Övlad arzusu ilə belə pirləri ziyarət edən insanlar buradakı ağacın budaqlarından əski nənnilər düzəldib asır, dilək diləyir, sədəqə paylayırlar.

Ağacın doğum piri olması təbii ki, xalqımızın qədim həyat ağacına olan inancı ilə birbaşa bağlıdır.

Ermitajda altay türklərinə aid edilən bədii tikmə üzərində də doğum və artımı himayə edən ilahənin ağacla birgə təsvir edilməsi yuxarıda söyləniləri bir daha təsdiq edir.

IV-III əsrlərə aid edilən həmin sənət nümunəsi üzərindəki təsvir qədim türkdilli xalqların həyat ağacına doğumun himayəçisi kimi yanaşdıqlarını aydın şəkildə göstərir.

M.Seyidovun fikrincə: “Dünya ağacı bütün dünyanın, eləcə də insanların yaradıcısı, hamisi sayılırmış. Belə inam hökm sürürdüsə, deməli, ağacla uşaqları himayə edən ilahə - Umay təbii olaraq ağacla qoşa yad edilməli idi.” (9.37)

Bir sıra türkdilli xalqlar həyat ağacının doğum və uşaqları himayə edən ilahə Umayla göydən birgə enməsinə inanırdılar.

Doğum ilahəsi Umayın barlı-bəhərli ağacla assosiasiya edilməsi isə irəlidə qeyd olunduğu kimi hər ikisinin artım və törəmə ilə birbaşa əlaqədar olması ilə bağlı

idi. Yəni, ağac meyvə verərək artıb törəyirsə, ilahə Umay da insanların nəsil artımını təmin edən doğuma köməklik göstərir; hamilə qadınlara, onların övladlarına himayədarlıq edirdi.

M.Təhmasib Xıdır-İlyasdan danışarkən yazırdı: “Xıdır, yaxud Xızır əslində yaşıllıq məbudu, İlyas isə su məbududur. Bəllidir ki, susuz yaşıllıq ola bilməz, yaz bunların birləşməsi ilə başlana bilər”. Buna görədir ki, hələ son zamanlara qədər xalq yazın gəlməsini, bu nəğmənin son iki misrası ilə qeyd edirdi:

Xıdır İlyas, Xıdır İlyas

Bitdi çiçək, gəldi yaz. (10.17)

Xızırın-İlyasın yaşıllıqla, baharın gəlişi, təbiətin oyanışı ilə bağlı olması onu azərbaycanlıların qədim inanclarında gəncliyin, artımın hamisi pyedestala yüksəlmişdir. Xalq arasında yayılan qədim inanclara görə, qadın uşağı çətin doğanda mama və zahının qohum-əqrəbası doğumun asan və uğurlu olması üçün belə deyərtilər:

Xıdır Nəbi, Xıdır İlyas,

Bəndə bəndədən xilas,

Bolluq ucuzluq

Gəl qurtar balamı.

Gətirilən nümunədən insanların yaşıllıq məbudu Xıdırdan, su məbudu İlyasdan “bəndənin bəndədən xilas etməsini” diləməsi bir daha adları çəkilən obrazların doğumu və artımı himayə etmələrini aydın şəkildə göstərir. Təbii ki, burada “bəndənin bəndədən xilas” dedikdə ananın bətnindən övladın azad olması, xilas, başqa sözlə, dünyaya gəlişi nəzərdə tutulur.

Buradan bir daha yaşıllıqla, oyanışla bağlı amillərin, ilahi qüvvələrin, kult və obrazların artım və doğumla sıx əlaqədə olması aydın olur.

“Dədə Qorqud” eposunda düşmənlər iki yerə ayrılır: Daxili düşmənlər, xarici düşmənlər. Daxili düşmənlərə Qazan xanın dayısı Aruz, Dirsə xanın 40 nökrəri və Təpəgöz daxildir. Eposda Dirsə xanın 40 nökrəri onunla oğlu Buğacın arasını vururlar. Ata oğlunu ovda oxla vurur. Lakin, Buğac yaradan ölmür. Çünki, boz atlı, yaşıl donlu Xızır-İlyas yaralı Buğacın yanına gəlib yarasını sarıyır. Ona deyir ki, dağ çiçəyi, ana südü sənin yaranın məlhəmidir.” Qarğa-quzğun qan görüb oğlanın üstünə qonmaq istərdi. Oğlanın iki köpəkciyi vardı. Qarğayı, quzğunu qovardı, qondurmazlardı. Oğlan onda, yıxıldıqda, boz atlı, yaşıl donlu Xızır (İlyas) oğlana hazır oldu. Üç qatla yarasın əli ilə sığadı. Bu yaradan qorxma oğlan, [sənə] ölüm yoxdur. - dedi. Dağ çiçəyi ana südü ilə sənin yarana məlhəmdir – dedi, qayıb oldu..” (4.23)

Dədə-Qorqud eposundan gətirilən bu nümunədə Xızır-İlyasın oğuzun daxili düşmənlərinin niyyətini puç edərək, Buğacı ölümün ağuşundan qurtarması, ona yaşamaq, nəslini artırmaq səadətinə bəxş etdirməsi bir daha Xızır-İlyasın qoruyucu və xilaskaredici bir kult kimi müqəddəsliyini aşkar surətdə göstərməkdədir.

Kitabi Dədə-Qorqud eposunda övlad yiyəsi olmaq, atalıq sevincini yaşamaq şərəfli və fəxarətli bir hadisə kimi təsvir edilir.

Eposda deyilir ki, xanlar xanı Bayandır xan ildə bir dəfə oğuz bəylərini qonaq çağırırdı. Belə günlərin birində o, əmr edir ki, oğlu olanı ağ otağa, qızı olanı qızıl otağa, övladı olmayanı isə qara otağa aparsınlar. Övladı olmayanlara ancaq qara

qoyun qovurması versinlər. Deməli, oğul-qız atası olanlar əslində, oğuz nəslini artırانlar, onun iqtisadi-siyasi və hərbi yenilməzliyini, təhlükəsizliyini təmin edən insanlardır. Ona görə də, onlar xanlar xanı Bayandır xan tərəfindən ehtiram və hörmətlə qarşılanır, ən böyük şərəfə layiq görülürlər. Əslində, eposda təsvir edilən bu səhnə oğuzlarda dövlət səviyyəsində əhalinin artımı istiqamətində yeridilən demoqrafik siyasət kimi də dəyərləndirilə bilər. Digər tərəfdən həm sözü gedən hadisə, həm də qədim inanclarımızda hamilə qadına, yeni doğulan uşağa göstərilən qayğı ilə bağlı himayədar ruhlara, müqəddəs qüvvələrə tapınma bir daha xalqımızın ən qədim zamanlardan üzü bəri ailəyə sıx bağlı olmasından, övladcanlılığından xəbər verir.

Belə ki, toydan il yarım, iki il keçəndən sonra gəlinin uşağı olmazdısı, qaynana təşvişə düşər, gəlinin türkəçarə ilə müalicə olunmasını vacib sayardı. Əvvəlcə gəlini kürəkxanaya, ya pirə aparıb üç dəfə başına dolandırar, orada beşik asar, nəzir qoyub, övlad diləyərtilər. Kürəkxanadan və pirdən qayıdandan sonra gəlin dala baxmadan evə gedərdi. İnanclara görə gəlinin dala boylanıb baxması, acınacaqlı aqibəti yenidən yaşaması, sonsuz qala bilməsi demək idi. Əgər gəlin yenə də uşağa qalmazdısı, o zaman başına torpaq tökər, ona seyidin dəstəmaz suyundan içirdərdilər.

Yaxud belə hesab edərdilər ki, gəlini çillə basıb, yaxud ər evinə köçərkən qırx gün ərzində üstünə hansısa bədniyyət insan öz ağırlığını tökübmüş, ona görə də gəlinin çilləsini kəsdirər, yaxud qırxdan çıxarmaq üçün müəyyən ayınlar icra edərdilər.

Bəzi bölgələrdə uşaqları nəzərdən qorumaq üçün dağdağan ağacının budağını deşərək, onların paltarlarına tikərlərmiş. Üzərlik yandırma kimi geniş yayılmış ayin isə günümüzədək yaşamaqdadır.

Bəzi bölgələrdə uşaq yıxılanda, insanlar barmaqlarını uşağın yıxıldığı yerə basaraq, damağına sürtərlərmiş ki, həmin yerin, torpağın sahibi uşağa xətər toxundurmasın. Hündür yerdən yıxılıb salamat qalan uşaqlar üçün isə çox vaxt valideynləri, yaxınları nəzir deyər, inanardılar ki, belə uşağı yıxılarkən göydə mələklər tutub.

Keçmişdə insanlar hamilə qadının bətnindəki uşağın oğlan və yaxud qız olmasını bilmək üçün də müxtəlif ayınlar icra etmiş, fal və ovsunla məşğul olmuşlar. Bu tədbirlərdən ən sadəsi isə qarpızla icra edilərmış. Belə ki qarpızın kəsilib atılan başını dördə bölüb tullayardılar. İnanca görə, qarpız qabıqlarının ikisi bir tərəf, o biri ikisi də bir tərəf üstə düşərdisə, doğulacaq uşaq oğlandır, yox əgər üçü bir tərəf, biri başqa tərəf üstə düşərdisə, deyərdilər ki, doğulacaq uşaq qızıdır. Və yaxud kəsilən heyvanın cəhəngini ayırar, alt çənəsinin sümüyü lüt, çılpaq çıxsə oğlan, saçaqlı çıxsə qızıdır deyərdilər. Uşaq yeriməyəndə aparıb bir köhnə qəbirə atar, “belə uşağı neyləyirəm” – deyərdilər. Yaxud belə uşağı xəlbirə qoyub qapı-qapı gəzdirər, pay yığar, yığılan undan kökə bişirib kasıblara paylayırdılar.

Və yaxud, qırxlı uşağın olduğu evə gələn adamı uşağın altından keçiriblər, bəzi bölgələrdə uşağı yan otağa, yaxud evdən bayıra çıxarıb, gələn adam evə daxil olandan sonra qaytarıb gətiriblər ki, gələn şəxs ağırlığını uşağa salmasın. Yaxud inanıblar ki, qırxlı uşağın üstünə qızıl üzük, bilərzik və digər zinyət əşyaları taxan şəxs gələrsə, uşağı sarılıq tutar.

Azərbaycanın bəzi bölgələrində, məsələn, Şabran rayonunun vaxtı ikən Baş yaxud Yuxarı Gəndob adlanan kəndində övliya kimi tanınan insanların, o cümlədən qadınların boyunbağısından olan muncuğu uşaqların üstünə taxıblar. Məsəl üçün, sözügedən kənddə vaxtı ikən övliya kimi tanınan Mədinə xanımın (Son dərəcə yüksək təqvası, dərin zəkası, hadisələri öncədən görə bilmə qabiliyyəti, xeyirxahlığı və mülayim xasiyyətinə görə xalq onu nəvazişlə “Şəkəri nənə” deyər, çağırırmış) qara şəvə boyunbağından olan muncuğunu göz dəyməsin deyər, körpə uşaqların üstündən asarlarmış. Hətta indinin özündə də, uşağı olmayan qadınlar bu pirani insanın qəbrini ziyarət edir, uca Allahdan övlad diləyərək, həmin xanəgahdakı ağaclardan simvolik uşaq nənniləri asırlar.

Beləliklə, Azərbaycan xalqının qədim inanc, adət və mərasimlərində ailə, övlad, doğum və artımla bağlı ayinlərin zənginliyi, elə bəşər sivilizasiyasına zəngin töhvələr vermiş xalqımızın demoqrafik baxışlarının da zənginliyinin və qədimliyinin danılmaz sübutudur.

Ədəbiyyat :

1. Abdullayev B. Haqqın səsi. - Bakı, 1989.
2. Azərbaycan mifoloji mətnləri. - Bakı, 1988.
3. Əsatirlər, əfsanələr, rəvayətlər. - Bakı, 2005.
4. Kitabı Dədə-Qorqud. - Bakı, 1962.
5. Məmmədov A.B. Xalqımızın Novruz bayramı ilə bağlı inancları // Tarix və onun problemləri. – 2016. – №2.
6. Məmmədov A.B. Azərbaycan xalqının Günəş kultuna dair inanclar. Tarix və Onun problemləri. №1, Bakı, 2017.
7. Məmmədov A.B. Azərbaycan xalqının qədim inancları tarixi tədqiqatlarda // Tarix və onun problemləri. – 2015. - №3.
8. Rzayev N. Əsrlərin səsi. – Bakı : Azərnəşr, 1974.
9. Seyidov M. Azərbaycan mifik təfəkkürünün qaynaqları. - Bakı, 1983.
10. Təhmasib M. VII əsrə qədər Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatı // Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi. Bakı, 1960. I c.
11. Кленгель-Брандт Э. Путешествие в древний Вавилон. - М. : Наука, 1979.
12. Книга моего деда Коркута /пер. акад. В.В Бартольда. – М.-Л., 1962.
13. Мамедов А.Б. Культ Солнца в доисламской системе верований азербайджанского народа. - Ankara, Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, Cilt:IV/ Sayı:XI/ Mayıs /2017.
14. Матье М.Э. Древнеегипетские мифы. - М-Л. : Изд-во АН СССР, 1956.

Айдын Маммедов

ДРЕВНИЙ СЕМЕЙНЫЙ ИНСТИТУТ АЗЕРБАЙДЖАНСКОГО НАРОДА В НАЦИОНАЛЬНЫХ ОБЫЧАЯХ И СИСТЕМЕ ВЕРОВАНИЙ

Резюме

Азербайджанский народ является одним из самых древнейших народов мира. В нашей стране, ещё в древности была большая склонность к многодетности. Многие обряды Азербайджана содержат в себе насыщенные демографические элементы. В Азербайджане как в прошлом так и теперь бытуют эти обычаи. Например: во время родов, возле невесты находились акушерка, мать невестки, и старшая сестра. Если роды были сложными, то говорили что она слаба. После родов невестке давали шербет, пупок девочки закапывали на пороге двери, в углу комнаты, а пупок мальчика закапывали в мечети или в стойле. До завершения 40 дней, не допускали посторонних к ребёнку. Ребёнка закутывали (пеленали), лицо укрывали марлей, чтобы его не тревожила колыбельная птица, и не задушил дух «Хал анасы» или «Албасты».

Эти обычаи дали толчок к увеличению числа бракосочетаний. Люди, молодожены знали друг друга до свадьбы поэтому семьи были крепкие и численность рождаемости было много.

Aydin Mammadov

ANCIENT FAMILY INSTITUTE OF THE AZERBAIJANI PEOPLE IN THE NATIONAL CUSTOMS AND SYSTEM OF BELIEFS

Summary

The Azerbaijani people are one of the most ancient peoples of the world. In our country, even in antiquity there was a great propensity for large families. Many rites of Azerbaijan contain rich demographic elements. In Azerbaijan, as in the past, these customs still exist. For example: during childbirth, near the bride were a midwife, mother of a daughter-in-law, and an older sister. If the birth was difficult, then they said that it is weak. If the birth was difficult, then they said that it is weak. After giving birth, the daughter-in-law was given sherbet, the girl's navel was buried on the doorstep in the corner of the room, and the boy's navel was buried in a mosque or in a stall. Until the end of 40 days, did not allow strangers to the child. The child was wrapped (swaddled), his face was covered with gauze, so that he would not be disturbed by a lullaby, and did not strangle the spirit of "Hal Anasy" or "Albasty."

These customs gave impetus to the increase in the number of marriages. People, the newlyweds knew each other before the wedding so the families were strong and the number of fertility was a lot.